

Za nas zanimivo je n. pr. razmerje Konzula in drugih Hrvatov do Trubarja, ki kažejo prvaka naše reformacije v novi luči.

Hrvatsko kolo. Naučno književni zbornik. VI. knjiga. Kakor vsako leto, se tudi letos Hrvatsko kolo predstavlja lepo. Prinaša veliko število raznovrstnih razprav. Nič manj kot 38 pisateljev naštevam med sotrudniki. Med njimi tudi Slovenca dr. Josipa Tominska. Samo en spis je psevdonimen. Seveda so razprave različne znanstvene vrednosti. Zanimiva je Šišičeva razprava o starih Slovanih, kateri bi se dalo marsikaj pripomniti.

Dr. L. Lénard.

Začudjeni svatovi. Napisal Evgenij Kumičić. Zabavna knjižnica Mat. Hrv. — Čudni naslov je dobila povest pač zato, ker se ob poroki na koncu knjige svatje vsled nenavadnega dogodka, ki pa nima s povestjo veliko opraviti, malo začudijo. In tudi sicer gre vse po stari šegi: opisi obmorske pokrajine, tajni objemi in poljubi ob mesečini, skrivna sorodstva, nasilje in umori, plemenitost in peklenska hudobija, prisluškovanje in druge obledele kulise z odra ideali-

GUČKOV

predsednik ruske gosudarstvene dume

stičnega romana. Povest je za izobraženega človeka na vso moč dolgočasna, a tudi kot družinski roman — in to naj bi po intencijah Matice menda bil — ni priporočljiva, ker nezmisel je nezmisel, čeprav je stara.

Pripovijesti. Napisal Matija Lisičar. Zabavna knjižnica Mat. Hrv. — Umetnost komponista, ki je sedaj v dobi podrobne, subtilne umetniške izpeljave precej redka, g. Lisičar poseduje. Skoro vse njegove novelete so trdna in sklenjena enota. G. Lisičar je tudi jasen, plastičen, a pušča obenem med posameznimi dogodki novele toliko praznine, da čitateljev duh sam uživa snuje. Kar ga močno kazi in škoduje živi resnici njegove zbirke, je tista lažniva, neumetniška in vedno nemirna tendenca proti političnemu svobodomiselstvu. Njegova fantazija je bolna od jezuitskih strahov (naš ljubi g. Lisičar n. pr. nežno pripoveduje, kako obljubi jezuit šolarčku, če izda svojega tovariša — eno leto odpustkov!), razjedena od želje po propagandi brezverstva („Pod krstom“) in od naukov o amoralnosti umetnosti, ki jih on praktično izvršuje. — Škoda Lisičarja in škoda Matice, ki plove sedaj v plitkih strugah.

Izidor Cankar.

ZZZ

Nemška.

Kaemmel Dr. Otto: *Die Besiedelung des deutschen Südostens vom Anfange des 10. bis gegen das Ende des 11. Jahrhunderts.* Leipzig 1909.

— Pisatelj se je že v več razpravah bavil s tem predmetom, z nemško kolonizacijo v vzhodnoalpskih deželah do Drave. Po teh deželah so bivali do X. stoletja v pretežni večini Slovani: severno od Donave Čehi, južno od Donave Slovenci. Vzhodno Marko, Koroško in Štajersko so takrat pokrivali prostrani gozdovi. Večji del Slovencev, ki so živeli po svojem zasebnem pravu in plačevali manjšo desetino kakor drugi prebivalci, so bili nevoljniki (mancipia), le malo jih je bilo svobodnih. Slovenska hoba je bila le četrti del (1:2 ha) nemške kraljeve hobe. Te Slovence so izpodrivali nemški naselniki, ki so bili največ podložniki (servi) in nevoljniki (mancipia). Za svoje gospode, samostane in veleposestnike, so kolonizirali v teku dveh stoletij (v 10. in 11. stoletju) južnovzhodne marke do Drave, sekali so gozdove in jih izpreminjali v rodovitno zemljo. Po širokih dolinah in ravninah so zidali vasi, zavarovali take pokrajine z utrjenimi gradovi, po hribovitih krajih so stanovali v raztresenih hišah in zaseljih. Dušno pastirstvo so oskrbovale maloštevilne župnije z velikim obsegom; benediktinski samostani so se bavili z askezo, znanostmi in kolonizacijo. Vse se je preživljalo od poljedelstva; obrt in trgovina še nista bili razviti; samo po starih rimskih cestah se je vršil promet. Nemški kolonisti so bili večinoma bavarskega pokoljenja, kakor nam izpričuje njih zasebno bavarsko pravo, dialekt in hišni slog. Prihajali so po mnenju K. preko Gorenje Avstrije in prelazov v Nizkih Turah v doline Anize, Mure in Drave. Veliko posestev so imeli v rokah posvetni velikaši, kakor: Babenberžani, grofje v Brežah in v Savinjski dolini, Aribonci, Eppensteinci, Sponheimci in Ortenburžani. Največ posestev so pa podarili kralji cerkvam (Pasovi, Salzburgu, Freisingenu, Bambergu in Briksenu), kajti posvetni velikaši so izkušali podarjena posestva izpremeniti v svojo dedno last, dočim so cerkvena posestva ostala državna last. Ker so cerkve zadobile imunitete, so si uredile lastno upravo, sodstvo in vojaštvo; duhovniška uprava je bila vzornejša kakor posvetnih knezov. Nemški veleposestniki so ponemčili slovensko prebivalstvo, ki se je sicer v oddaljenejših krajih dalj časa ohranilo, kakor n. pr. slovenski kovinarji v dolini Murice do XV. stoletja.

— k —

Miklitsch Karel: *Die Ledererzunft in Neumarkt.* (Laibacher Zeitung, št. 224 do 238, letnik 1910.) — Z veseljem moramo registrirati vsako razpravo, ki hoče razširiti naše znanje o notranjem življenju v kranjski deželi ter izpopolniti vrzeli v zgodovini kranjske obrti in trgovine. Pisatelj je uporabil za svoj spis akte, ki jih hrani trziški župan in tovarnar Karel Mally; slika je, čeprav nepopolna, vendar zanimiva, ker v glavnih potezah nam vendar poda pisatelj razvoj strojarstva v Trziču od onega časa, ko so ustanovili strojarji svoj ceh, do začetka 19. stoletja. Vendar mora referent grajati to, da pisatelj ne pozna pravil, kako je treba objavljati akte; ne samo zgodovinarji-strokovnjaki, še bolj pa lajki berejo razprave, v katere so vpleteni izpiski iz aktov v taki

obsežnosti in v izvirnem, ne pa v moderniziranem pravopisu in v katerih je še polno tiskovnih napak, le z največjo težavo in muko.

Stara kovinarska obrt v Trziču je začela v drugi polovici 16. stoletja propadati in zato so se poprijeli Tržičanje, ki razpolagajo z bogatimi vodnimi močmi, druge obrti: strojarstva. Kakor pri drugih obrtih so se združili tudi strojarski mojstri v ceh in cesar Leopold I. mu je podelil 12. aprila 1662 privilegije. Ko je pa upepelil 7. avgusta 1689 strašen požar skoro 80 hiš v Trziču, so zgoreli v prostorih strojarskega ceha z inventarjem vred vsi privilegiji. Zato je isti cesar 25. maja 1701 na podlagi prepisa privilegija iz l. 1689., ki ga je shranjeval prejšnji načelnik ceha, obnovil privilegije in določil pravice in dolžnosti združnih udov. Ceh je vodil načelnik, ki so ga izvolili udje za dobo enega leta; ves ceh se mora udeležiti procesije na praznik sv. Rešnjega Telesa in prisostvovati sv. maši ob sledečih dneh: vsako kvaterno soboto in nedeljo, na praznik sv. Jožefa, dne 24. aprila, na dan sv. Florijana, na Binkoštno nedeljo, na nedeljo po prazniku sv. Rešnjega Telesa, na Veliki Šmaren, dne 30. novembra in na dan sv. Frančiška (17. decembra), ki je patron strojarjev. Statut nadalje določa dolžnosti učencev, razmerje med mojstri in pomočniki ter med mojstri in učenci, skrb za bolne člane, prekrbo potujočih pomočnikov, urejuje nakup sirovin ter prodajo in izvoz izdelkov itd. Pravice strojarskega ceha so obnovili tudi poznejši vladarji: Jožef I. (8. oktobra 1708), Karel VI. (21. junija 1719) in Marija Terezija (8. februarja 1756).

Ceh se je vedno potegoval za svoje člane in varoval svoje pravice bodisi nasproti onim usnarjem,

ki niso bili člani ceha, ker se niso pravilno naučili obrti, a so se vendar na drug način privadili strojarstva, bodisi nasproti kramarjem in kmetom, ki so prekupovali kože pri ljubljanskih in drugih mesarjih, kar je pa Marija Terezija l. 1744. prepovedala. Največji nasprotniki tržiških strojarjev so bili Korošci, ki so jih ovirali pri razprodaji usnja, čeprav jim je cesar Leopold I. dovolil prosto trgovino v avstrijskih deželah in čeprav Korošci sami niso izdelovali dovolj usnja.

Mojster je postal tisti, ki se je učil določeno dobo in kot pomočnik na potovanju nadalje izobraževal, dalje je moral imeti lastno strojarnico in plačati za podelitev mojstrskega čina znatno takso, ki so jo pa ponavadi porabili za opulentno pojedino o tej slavnostni priliki. Razumljivo je, da nepremožni pomočniki niso mogli zmagati teh velikih izdatkov, niso se mogli kakor tudi ne tujci osamosvojiti. Le domači sin, ki je prevzel po očetu strojarnico, je podedoval tudi mojstrsko mesto. Cesar Jožef II. je znižal takso in omilil 10. maja 1784 trde pogoje; dovolil je, da so smeli sposobni pomočniki, domačini kakor tujci, ki so več let spretno in pridno delali, postati mojstri.

Število mojstrov se je zelo menjavalo. Pred l. 1748. jih je bilo 16, od l. 1748. do l. 1762. jih dobimo 27, l. 1788. je 14 mojstrov v 16 delavnicah izdelovalo usnje, koncem 18. stoletja je 18 mojstrov in v začetku 19. stoletja je 15 mojstrov izvrševalo obrt. Usnje so razprodajali po avstrijskih in ogrskih deželah ter dobavljali v vojskih časih tudi za armado. Sedaj izdeluje le šest strojarnic usnje, pa samo ena se je prilagodila modernim zahtevam napredujoče tehnike.

— k —

Mladim literatom.

II.

Mnogo uspeha pričakuje „Dom in Svetovo“ uredništvo od tegale predala: Mladim literatom. Saj veste, kje ga — da se izrazim banalno — čevelj žuli: široka vrzel zeva med starejšimi sotrudniki lista in med mladim naraščajem, ki nas le pičlo podpira z duševnimi proizvodi. Posebno se to pozna v poeziji in beletristiki. Vem, da me ta ali oni v tem hipu s svetim gnevom v očeh gleda in drhti: Vest si izprašuje! Pa to mi zdaj zaenkrat ne diši, prihranim si ta predmet za post; zdaj bi bila moja skromna želja, kolikor hitro mogoče izvežbati čvrsto kompanijo mladih literatov (kakor so baš začeli v šolah vežbati kompanije mladih strelcev), da bi se pred uredništvom mogel postaviti s kar mogoče praktičnim uspehom. Toda pri vsakem vežbanju morata biti dva: eden, ki vežba, in drugi, ki se da vežbati. Denimo, da bi vežbeželjne učenci dobili, a kdo naj jih vadi v stihotvorstvu in v beletristiki? Ali naj pričnem s principi poetike? Naj li začnem razlagati metaforo, metonimijo in sinekdoho? Stavim, da že pri besedi: razlagati — obide zona vsakega novinca in bi mi vsi ušli. Najkrajše bi bilo, ko bi vas človek peljal v delavnico kakega poeta. Longum iter per praecepta, breve per exempla. Ogledovanja raznih tovarn so sedaj na dnevnem redu: človek tam vidi pri vходу surovino in ko prehodi več ali manj prostorov z raznimi stroji, vidi na

koncu pred seboj isto surovino popolnoma predelano in izpremenjeno — tvorniški izdelek. A to je križ, da umetniki ne pu.té vpogleda v svojo delavnico! No, pa morda kipar ali slikar bi se pustil, da bi vstopili v njegov atelje, kjer bi ga smeli gledati pri delu: nekoliko bi že dobili pojma, brez dvoma, kako nastane kip ali slika. Pa sploh so slikarji in kiparji mnogo človekoljubniši: saj vemo, da so otvorili po vseh večjih mestih slikarske akademije, kjer se talent lahko izuri. Torej brez zavisti izdajajo skrivnosti svoje umetnosti. Toda pesniki? Mar prirede katerikrat kakšno razstavo svojih pesmi? Ali da bi bila kje kakšna šola, kjer bi se mladi poetje učili, kako se ta reč dela? Ali da bi bil kak pesnik kdaj izdal to skrivnost, kako vendar zloži, spesni kako pesem! Nisem še čul! Gre vam na izprehod, sam, zamišljen; ko se vrne, sede k mizi, piše, piše... in pesem je gotova. Ali pa hodi po svoji sobi gor in dol in premišluje; toliko vidiš, da je v očeh neko posebno življenje in gorenje, a drugega ne zapaziš nič. In čez nekaj časa bo sedel in napisal verze. Glej skoz ključavnico, glej skoz okno ali kod drugod skozi kakšno špranjo — vse zaman: pesnik je v ateljeju svojem popolnoma zagrnjen! Od časa do časa ti pri- nese vun bel listič, popisano s stili, ki se čudiš njih lepoti.

A ti, nadebudni sin modric, ki koprniš, da bi ujel en sam žarek iz tiste delavnice, že obupuješ? Hočeš že iti